

1946. XI. 13.

Sz. L.¹: Módszertani javaslat: szenzualisztikus megfogalmazást kell adni. A spiritualisztikus és a szenzualisztikus megfogalmazást össze kell hasonlítani.

Az érzékelésben is jelen van a teljes én.

A szétválasztó szemlélet mögött önmagától értetődő értékelési konstrukció áll: érdekes-nemérdekes.

A legsemmellegesebb területhez is van kapcsolatunk.

Érzékelés és értékelés között csak fáziskülönbség van.

Az érzelmi és intellektuális jelenlét tudomásulvétele komplikál és egyszerűsít.

A modern szellemtudományos küzdelem értelme: érzékelés és értékelés dualitásának eloszlatása. – Kierkegaard kritikája Hegel dualizmusa fölött: a világban „unendliche Interessiertheit”-tel (végtelen érdekeltséggel) vagyunk jelen. Mélyebb tárgyilagosságot követel.

Öröm és szabadság kapcsolatának felfedése eloszlatja a Lustprinzip (örömelv) mellékzöngéjét. Az öröm a szabadság feltétele.

Evangélium: örömhír.

Nem jó egyedül enni, inni. Az érzelmek szociális mozzanata ez. A régi hedonisztikus elméletek individualisztikusak voltak. – A normális és patológikus kritériuma az együtt-külön. A normális karaktere az ünnep: a közösségi realitás. Minden individualizáló érzelmé magányossá, patológikussá, narkotikussá válik. – A művészi alkotás és tudományos kutatás egyedülmaradási veszélyt rejt magában – nagy korszakokban kevésbé, ma erősen – annak ellenére, hogy a közösség maximális jelenléte szükséges hozzá.

Az érzékelés primer közösségi voltáról van szó.

Azonosság (identitás): minden mozzanat közös. Egyenlőség: részleges identitás.

A nyelv tiszta, korlátozásmentes közösségről beszél. Mikor a geometria és a logika „közös”-ségről beszélnek, nem gondolnak a társadalmi közösségre, holott ez is azonos vele.

A szellem, az értelem közösségi realitás. Az értelem tesz bennünket közösségivé. Egyet érteni. – A különbségeket belsőleg koordinálni kell.

A szeretet a maximális azonosítás. A szeretet a logika forrása.

A közösség növekedése az öröm – nélküle szenvedés.

Anatole France: A legnagyobb hedonista Jézus volt.

Az öröm- és szenvedésérzékenység együtt változik. – Nem a freudi Realitátsprinzip (valóságelv) értelmében, hanem magasabb értelemben: elébe menni a szenvedésnek; egyenes vonalon áttörni ezt a hálót!

(Közösség: Ziegler: Verwandtschaftsgrad, rokonsági fok; Emerson: tágkörű vegyrokonság.)

Az egyenlőség úgy viszonylik az azonossághoz, mint a rész az egészhez.

Egyetérteni: amikor lehet; a különbségeket belsőleg koordinálni.

A valóság vizsgálatánál egy darabot kivágunk; de ezt vissza kell követni!

A pszichológia az *empíriából* indul ki.

Nem biztosított ritmus. – A hibát kikapcsolhatom azáltal, hogy számolok vele. (Kunstgriff, mesterfogás.) Hibaszámítás.

¹ A beszélgetések résztvevőinek nevét a kezdőbetűikkel jelöltük, így Sz. L.: Szabó Lajos, T. B.: Tábor Béla, H. B.: Hamvas Béla, B. G.: Biró Gábor, B. E.: Biró Endre, K. A.: Kotányi Attila, K. Gy.: Kunszt György.

Mindig bizonyos általánosságban maradnak a dolgok. Az általánosság mértékét kell tudnom.
Kiszámolni a számolást: magasabb művelet.

Az élettel szemben igen magas tárgyilagosság lehetséges.

A pozitívum a pozitív és negatív viszonyát jelenti képletszerűen.

Mindennel, amivel nem tudok szembenézni, abszolút hipnotizált helyzetben vagyok; még elszenvedni sem tudom tudatosan.

Platón idealizmusa a szélső empirizmus komolyanvételét jelenti.

1946. XI. 20.

Sz. L.: A tudományos megismerés a közfelfogás szerint az empiriából indul ki.

A filozófia is az empiriából indul ki és meghatározott módszerekkel feldolgozza. Lemérés a közvetlen élettapasztalatokon. Ennek ritmusa nem biztosított. A fogalmakat újból és újból vissza kell vezetni az élettapasztalatokra.

Ad *objektívizmus*. A tárgy igésítve: az a perspektivisztikus kör, amit a szemléletem jelent. Tárgy: szemlélt.

El kell utasítanunk az uralkodó objektívizmust, amely a szemlélőtől függetlenül képzelet a tárgyat.

A hangulati elemeket azáltal kapcsolhatjuk ki, hogy számolunk velük. A szubjektív mozzanatok végigkövetése a teljes objektívizmus.

A kérdés másik mozzanata az értékelés. Nincs értékeléstől mentes érzékelés, nincs tőle függetlenül. Az értékelést ki kell elemezni. Mind mélyebben felfedni a szubjektív, értékelő mozzanatot.

A szubjektív, értékelő mozzanatok szerepe az érzékelésben a semleges és differens tények kiemelésével is vizsgálat tárgyává tehető. A „vannak semleges tények” állítása nagyon is nem semleges állítás. A közösségi felbomlottság és a saját gyengeség kivetítése. Ki kell emelni a háttérben lévő értékelést.

A semlegesség

marxista megfogalmazásban: adott kapitalista társadalmi rend szükséges logikai feltétele.

etikai megfogalmazásban: még vannak területek, amelyek kívül esnek a felelősségen.

pszichológiai megfogalmazásban: ellenállás; bizonyos nemszívesen vett dolgok tudomásul-nem-vétele.

A marxista megfogalmazáshoz: a munkaértékelméleti viták tanulsága az, hogy akik tagadták, azoknak megvolt az okuk rá. Kinek érdeke, hogy ne legyen komoly értékelméleti vizsgálódás?

Vagy a semleges világ hódítja meg az értékeset, vagy fordítva. (Róma liberalizmusa: még egy istent beállítunk.)

Pszichológiában tapasztalhatjuk és megfogalmazhatjuk az értékelés jelenlétét. – A szemlélet időhöz kötött. – A festmény szemlélete a „közelemlékezés”-ben. Itt nyilvánvaló az értékelés.

Az emlékezés értékelés.

Forma, szemlélet, Anblick, szemléletes perspektíva. – A platóni idea szélső empirizmus. Platon a matematika mellett: nélküle nem lehet komolyan közeledni a filozófiához. – Arisztotelész lekicsinyli a matematikát.

„A lélektan lélek nélkül” (Fülep) tudománya túlságosan komolyan veszi a lelki jelenségek felparcellázását, a segédkonstrukciók hipnózisát.

A lelki életet még alapfunkciókból sem lehet összetenni. – Valamilyen pszichotechnika szempontjából, bizonyos cél érdekében, bizonyos időre elhanyagolható az empiria. A saját realitásomból kell kiindulnom: mit akarok elérni? mik a kontrollfeltételek? A

segédkonstrukció elvisz, szolgál, de csak addig, amíg tudatában vagyok segédkonstrukció-voltának. Ha öntudatlanná válik: hipnotizál. – Ilyenek az örökölt fogalomkomplexumok: nem tudunk kilépni belőlük, nem tudjuk használni őket, mert nem tudatos bennünk, hogy milyen empiriából származnak, s hogy milyen célra állítottak fel?

A nyelvi materializmus szétrombolja a materializmusokat. A nyelvbeágyazottság: ez nem segédkonstrukció.

B. E.: Már a fogalom is segédkonstrukció?

Sz. L.: Az „éter” pl. mint fizikai fogalom segédkonstrukció. Eldologiasított és semleges fogalom. A világ kettéválasztása. A görögöknél sem volt logikus fogalom. Abból eredt, hogy legyen semleges tér!

Ide kapcsolódik Parmenidész és Démokritosz vitája a *térről* és anyagról. Einstein vette fel újra a vita fonalát. Parmenidész: a létezőt létezőnek kell tekinteni, a nemlétezőt nemlétezőnek. Démokritosz a nemlétezőről azt állította, hogy létezik: pl. a tér. A modern fizika visszatért Parmenidészhez: nincs ellenállás nélküli tér. Az ellenállásmentes tér volna a semleges tér. A semleges tér nyíltan abszurd konstrukció. A semlegesség létkonstrukcióból adódik. Nem az éter, hanem a létezés hullámzásáról van szó. – Csak az éterkonstrukciót, az atomot, a fizikai étert kell kidobni.

A *szellemnek* nincs ellenállása – tehát maximális ellenállása van. Tökéletes áthatottság. Innen minden paradoxon. A *szellem* tiszta, harmonikus és paradox áthatás. A *tér* a szellem tiszta áthatóságának pótléka, kivetítése.

Az atomizmus Parmenidész számára logikai abszurdum. Atomizmus: önigazoló tér. A belső űr kivetítése.

Démokritosz részéről tudatos paradoxonáról van szó, hogy osztható legyen a valóság. Az atomistáknál már magától értetődővé vált az abszurdítás, hogy a nemlétező is létezik. Ez 2000 év múlva, mint atombomba robbant.

Innen válasz adódik arra a kérdésre, hogy felelősek-e a technika emberei a rombolásért? Vissza kell menni saját forrásaikhoz. Az emberpusztítás a technikai *fogalomalkotás* következménye.

Az eltekintésekben, a valóságtól való eltekintésekben tudatosnak kell lennem. Konkrét célok érdekében.

A dialektika komolyanvétele: háromszögű négyszög létezik. – A létezés feltétele: megkülönböztethető-e? A háromszögű négyszög megkülönböztethető a négyszögű ötszögtől.

Milyen modern gondolkozó vizsgálta a létezés kritériumait? Bogdanov: a létezés: organizáció. – A többiek: anakronizmusok harca anakronizmusok ellen.

K. A.: Mi történik akkor, ha valamelyik konstrukcióról nem tudjuk, hogy nem vettük számba?

Sz. L.: Koncentráció arra, amit látok. Meghatározott élményből meghatározott konzekvenciák. Szigorúság, akarat kérdése. Tiltakozás minden jogosulatlan állítás, minden jogosulatlan általánosítás, minden felhígítás ellen.

Hipnózis: a másik *akaratának* kikapcsolása.

Az a valóságmozzanat, amelyikkel nem tudok szembenézni: hipnotizál. – Az, hogy nem tudok mindent értékelni: közvetlen szituációm lemerése. – Nem tudok *értékelni*: ez a hipnotizált szituáció. – Visszavezethető egy tautológiára. Nietzsche is tiltakozott ellene: nem lehet Isten, mert nem vagyok az.

Konzervatívok: a valóság az, ami észszerű. Hegel: a valóság mint csak valóság.

Revolucionisták: ami észszerű, az a valóság. Hegel: valóság mint lehetőség is.

1946. XI. 27.

Sz. L.: *A romantikus magatartás*: esztétikus magatartás: Durchzauberung der Welt (a világ elvarázsolása). – Kierkegaard értelmében: a világot eszközként használom személyiségem kibontására. Csak eszközként és nem konkrét célok érdekében.

A romantikus magatartás a konzekvens, célra irányuló cselekvést ab ovo leértékeli.

Anatole France és Clemens Brentano nem bírták ki az esztétikus magatartás feszültségét; elmentek szocialistának, ill. „kereszténynek”.

Esztétikus magatartás: élvezet – szellemi és anyagi –; de a tragédia is beletartozik. – A magam teremtette világgal szemben a reális világ.

Romantikus periódus: önmaga eredményeit nem bírja vállalni. Az egész periódus jellemzője: az alkotók nem vállalnak szolidaritást egymással.

Hipnotizál az, amivel nem tudok szembenézni. A hipnotizált elé is mehet a hipnotikus szituációnak. Ha van erőm szembenézni vele, s erősebb, mint én és tudomásul veszem: nem hipnózis, hanem kontaktus keletkezik.

A hipnózisban nem a hatás a rossz, az a pozitívum, abból élünk: csak az elfogadás módja.

Hogyan fogadom el a hatást, az a döntő. Vannak pozitív sugárzások, amelyekről nem is tudunk. Freud: anyahipnózis. De amire így rábízhatom magam, az tőlem függetlenül is rendben van. – Hipnózis előli elzárkózás; hatások felé való nyitottság, nyílt sisakrostély.

K. Gy.: Van-e ellentmondás aközött, hogy: „szeressétek ellenségeiteket” és „ne vessetek gyöngyöket a disznók elé”?

Sz. L.: A szeretet: identifikáció. Azonosítjuk magunkat ellenségeinkkel: evvel különbözik a szeretet a gyűlölet megengedésétől. – Az ellenséggel való azonosulás önismerethez segít és az ellenséget is megismerem. Megszűnik veszélyes lenni: keresztüllátunk rajta. A leküzdhetetlen antipátiától nem tudok tisztán látni. A győzelem: az ellenség észreveszi az azonosítás sikerét. Az azonosítással a természetes szándék – a szublimált sadizmus – eléri célját: a szenvedés maximumát idézi fel a számára. – Amikor azonosítjuk magunkat ellenségünkkel, „paraszt gyűjtünk a fejére.” A „szeressétek” a legmélyebb impulzusunk végigvitele. Mert ez az azonosítás egyben tényleg szeretet: így tudunk úgy jót akarni, ami kívül esik az ő látókörén. Ha az azonosításra képesek vagyunk, akkor avval azonosítottuk magunkat, akivel ő saját maga nem tudja azonosítani magát. – Minden lelki szituációt azzal a szinttel mérhetünk, amelyen valaki azonosítani tudja magát önmagával. (Gnosztikus tan.)

Legmonumentálisabb példa: Klages: *Der Geist als Widersacher der Seele* (a szellem mint a lélek ellenlábasa). Azt mondja, hogy a szellem győzni fog, de a lelki értékeket óvni kell, ameddig lehet. A szellemet sátáni realitásnak látja. – A szellemet azonosította a kereskedelmi számtannal.

K. Gy.: Nietzsche: „Jede Gemeinschaft macht etwas gemein” (minden közösség közönségessé tesz valamit).

Sz. L.: Vagy elenyésző hiba, akkor elhanyagolható – vagy fontos, akkor nem igaz.

A nietzschei realitás tudomásul veendő egyrészt, másrészt a közösség éppen a közönségesség felszámolása. A közösség Baader és Szolovjov szerint hármas:

- ember – természet,
- ember – ember,
- ember – Isten.

A közösség a kultúra, s ebben egy valóság orgánuma az egyén. A belső, közös alap dönt. – A civilizáció mint bukás. (Marx, Rousseau. Teológiai megfogalmazás.)

Az azonosítás kérdéséhez: Parmenidész: nincs tér, a mozgás látszat. Az atomgondolat, az *üres tér* eszköz!!! nem azonosítható a *valósággal*. Parmenidész nem nevezi a teret létezőnek, hanem hasznos segédkonstrukciónak tartja. – Az *eszközt* eszköznek kell tekinteni – a libidót vissza kell vonni –, hogy az eszköz eszköz maradjon. Az ellenséges valóság felosztása volt a cél. Divide et impera. Lehet értékelni, és aztán ezt az értékelést visszavonni.

Az anyag keletkezését akarta megmagyarázni a démokritoszi atomisztikus felfogás a hulló atomokkal, amelyek azután falsot kapnak, ütköznek. Az atomisztikus felfogásba fel kell venni a deus ex machinát, éppen azt, ami ellen küzdött.

Kettős figyelem szükséges: az osztásra és arra, hogy az eszköz eszköz maradjon. A közösség reális figyelő szemének kell rajtam lennie, hogy gondolati konstrukcióim eszközök maradjanak, s a szolgáljuk ne legyenek. Így még megvan a lélekjelenlétem arra, hogy az abszolút szükséges eszközök ne nőjenek a fejemre.

A régi mítoszok elhaltak a görögségben. A keletkezés megmagyarázására már nem tartottak igényt: ekkor jött az atomizmus. De egyoldalú forradalmiságként a mítoszokkal együtt a közösséget is eliminálták. – A segédkonstrukciók segédkonstrukció-mivoltának tudatban tartása nem jelenti a valóság misztikus elképzelését, mivel a saját realitás, az empiria szemmeltartásáról van szó.

A gazdagság mint érték és mint realitás csak a kérlelhetetlen egységen belül lehetséges. Csak az egyben gazdag gazdag, a többi szétesett, pusztá halmaz.

A *valóság szubjektíven* felfogva: az *empíria* szigorúan vétele. Az empiria radikalizmusa. A tapasztalat, az empiria tisztántartása: tudnunk kell, hogy mi a tapasztalatunk és mi az, ami a segédkonstrukciókból ered?

A szubjektivitást újabb és újabb fokokon kell tudomásul vennünk.

A valóság-kritérium megközelítése Kierkegaard utolsó munkájában, az *Augenblick*-ben (*A pillanat*, 1855). – Kierkegaard programmatikusan szubjektív gondolkodó.

1. Platón: azok kormányozzanak, akiknek erre semmi kedvük. A hatalomvágyóknál a kormányzás az alárendeltek fölött pusztá látszattá válik. – A kedv minden munkát csekélyé tesz. – A képességek a hajlammal szemben. – A felsőbb erőktől kényszerített munka. – Szerettem a produkálást, szerettem írni: de távol a pillanatnyi hatástól. A nyelvvel társalogni: csodálatos időtöltés! Vitázni is szeretek; a szenvedélyt elkölteni. Nincs kedvem a pillanatban hatni. – Ha a pillanatban kell hatnom, tekintettel kell lennem a közepszerűsége: a hazugságra. – Irigység és butaság: két szociális hatalom. – Örökké megbánnám, ha nem vállalnám a pillanatot. – Kereszténység és krisztianizmus.

2. Hogyan lehet döntő dolgokat előadni? – Nem lehet „bizonyos mértékig belemenni kérdésekbe”. Nem. Egy döntő gondolatot ragadozóként kell előadni: ravaszság és erő. Csendben lenni, mint bármilyen szelíd állat... csöndes várás, összehúzóadás és aztán koncentráció az ugrásra. – Vihar.

1946. XII. 4.

Sz. L.: A radikalizmus titka a minden előfeltevést felfejtő szubjektív szándék: a szubjektív mozzanat centrumbahelyezése.

Kierkegaard a szubjektív analízis útjának megújítója. A címszerűen centrumban álló kereszténység tényleges centrumbaállítása; rávezet a szubjektív empiriára.

Az individualisztikus szenzualizmus nyelve rávitt a közösségi motívumokra. Nincs olyan individualisztikus realitás, amelyben ne lenne közösségi mozzanat.

Az *értékelésnél* alapvető módon jelen van a közösség.

Az *emlékezésnél* alapvető módon jelen van a közösség.

Minden, ami produktív: szövetséges.

A valóság sokfélesége; a kiszámíthatatlan szétbontottság szükségszerűen fellép, ha nem követjük elemi tapasztalatainkat egyszerre az individuális és nemindividuális szubjektív centrumig, a szubjektív empiriáig.

Nem az a baj, hogy specializálódni kell, hanem az, hogy elfelejtik, hogy az egész teszi lehetővé az egy pontra koncentrálódást. – A figyelem szűkítése, az intenzitás fokozása eredményes. – Érzem, hogy az egészre vonatkozó akarat magasabb értékű. – Isten személyes voltának vizsgálata ugyanolyan koncentrációt követel, mint egy természettudományos vizsgálódás, és erre éppen úgy érvényesek a tudatszűkítés törvényei, mint másra.

Kierkegaard: *Augenblick*.

A keresztény állam részéről felelőtlen cselekedet-e, hogy a kereszténységet lehetőleg lehetetlenné tegye? Mit tesz az állam, hogy a kereszténységet lehetőleg lehetetlenné tegye? – Az állam alkalmaz 1000 hivatalnokot, akiknek anyagi érdekük, hogy az emberek elfogadják a keresztény nevet. A kereszténység szempontjából már pusztán létük is nyomorúság. Ha valóban hirdetnék a kereszténységet, fel kellene hívniuk a figyelmet arra, hogy a kereszténység és az állami-lelkészi karrier egybeesése a kereszténység tagadása. – Megfogalmazni, hogy mit ért az Újszövetség kereszténységen, hogy mindenki választhasson. Az utálatos kereszténység, amely az Istent hülyének tartja.

Hány keresztény van tulajdonképpen? A hivatalos válasz: az országban milliósámszámra vannak emberek, tehát milliósámszámra vannak keresztények. És kell is, hogy legyenek, mert különben nem tudnánk eltartani 1000 hivatalnokot. – Ha igaz volna a kereszténység földrajzi koncepciója: nevetségessé volna Isten, a legnevetségesebb lény lenne a világon. – A pokol legnagyobb fenyegetéseit kapjuk, hogy azok legyünk, akik úgyis vagyunk. Ez a legszellemtelenebb istentisztelet, ami eddig volt.

Szubjektivitás: tisztázó radikalizmus.

A korszerű egzisztencializmus kritikája. – Tehetetlen, sokszzerű, amit meg akar fogni. A források ismeretének hiánya. – A szubjektivitás, dialektika és egzisztencia-hangsúly Kierkegaardnál. Száz év sem volt elegendő félelmességének levetkőzésére. A kérdés aktualitásának megragadása egyaránt megközelíthetetlen volt a formálisan vallásos és formálisan vallástalan irány számára.

Analógia: marxizmus. A polgári magántulajdon elvének tudomásul nem vétele marxista és antimarxista oldalról. Traumatikus beállítottság. A német klasszikus filozófia kritikája mindkét oldalról: látszat szellemi élet.

Hegel a kereszténység objektivizálását végezte el. Marx elutasítja, hogy Hegel szégyenlősen, burkolt formában be akarja csempészni a kereszténységet a szellemi életbe. Hegel: zseniális burkolótevékenység. – Kierkegaard Marxhoz hasonló Hegel-kritikája.

Az újkori természettudománynak meg kellett törnie a középkorban uralkodó arisztotelészi rendszert, amely a valóságot két, egymással kapcsolatban nem lévő részre bontotta. A modern természettudományra is ugyanez igaz: fel kell fedni a mostani tiltakozás hátterét.

A szellemi magatartás és a magántulajdon

Az intellektus táplálkozó karaktere. – Baader: Vernunft: Vernehen. – Táplálkozás, merítés. – A szellemi élet ilyen karakterű. – Önmagát elvesztés. Alázat. Amint az intellektus megszűnik táplálkozni, nem intellektus többé. Az önállósított intellektus nem intellektus; érvényes rá, amit a racionalizmus kritikája felmutatott.

Nem tudják átlátni az intellektus szabadságának és táplálkozó mivoltának, az apriori beágyazottságának a dialektikáját.

A magaménak-vallás történelmi perspektívában, tehát korokra és vezetőkre, alkotókra vonatkoztatva csak akkor becsületes, ha egyidejűleg történik. – A modern magatartás: döntő közbelépés esetén vagy elutasítják a közbelépőt, vagy elmosás jelentőségét, vagy halála után vallják magukénak.

Az én értelmem nem az én magántulajdonom. – Marx a közösségtől elszakadt értelmet ideológiának, Kierkegaard rendszernek, frázisnak, életet ölő csalásnak nevezi.

1947. I. 15.

Sz. L.: A reinkarnáció problémájának vizsgálata. Múlt órai javaslat: megvizsgálni a társadalmi és hangulati hátteret. Pszichológiai gyanú alkalmazása szükséges.

A gyanú a 20. század emberében konstitucionálissá vált. Lelkiismeretességéből fél a kérdések pozitív megválaszolásától.

A modern ember nincs meggyőződve a lelki problémák reális voltáról. Attitűd: „jó hinni a lélekben.” Ez ellen a kuézizmus ellen a lelkiismeretes ember jogosan tiltakozik.

A pszichológiai gyanú más, nem történelmi háttere: olyan felelősséget hárít ránk a lelki problémák vizsgálata, amihez a modern atmoszférában nem vagyunk hozzászokva.

Így a pszichológiai gyanúval pszichológiai gyanú áll szemben.

Meddig van értelme pszichológiai gyanút kelteni? Hol apja a gondolatnak a vágy?

A pszichológiai gyanú *circulus vitiosus*. És csak hűvös körülmények után dönthető el: meddig értelmes pszichológiai gyanúval élni.

A pszichológiai gyanúk feleléséből teória és ideológia megkülönböztetésének segítségével kerülünk ki. A teória csoporttól független kutatás. Az ideológia csoport-érdekből származó kutatás. Ez a pszichológiai gyanú társadalmi variációja.

Freud: pszichológiai gyanú alkalmazása akkor indokolt, amikor valaki racionális okok nélkül tiltakozik valami ellen.

A konformizmus vagy a nonkonformizmus alapján állók-e a reinkarnáció-gondolattal szembeni ellenállások?

Hermann Imre: *Randbevorzugung als Primärvorgang*. Eredendő emberi magatartás, hogy a realitáshoz a szélein nyúl hozzá. Három gyufaszál közül az egyik szélsőt veszi el. A középső gyufaszálhoz csak belső koncentrációval nyúlunk.

A kettős szempont – a racionális vizsgálat és a centráltság vizsgálata – adja a pszichológiai gyanú alkalmazásának kontrollját.

De van egy harmadik szempont is az exponálásban: *hol az a pont, ahol a pszichoanalízis feladja az intellektuális problémák vizsgálatát?* Hol van az a pont, ahol a pszichoanalízis lehetlenné teszi teória kialakulását?

Lehetséges-e egyáltalán teória?

1. A provincializálódási veszély nem küszöbölhető ki. De a karmatikus beleszületettség áttörhető, más csoportok is elfogadják. 2. A kérdésben az egyetemességi szándék jelen van. Maga a kérdés mutatja a kutató akaratát. 3. Itt az eredeti tapasztalat megtisztításáról van szó, a rátelepedett pszichológiai stb. képződményektől. Platón: az igazságot valamilyen formában ismerjük, azért keressük. Nincsen jogunk feltételezni olyan dolgokat, amelyek nincsenek birtokunkban, de kételkedni sincs jogunk bennük. Mi az állítás és tagadás súlypontja? Van-e racionális alap az állításra és a tagadásra?

A pszichoanalízis ki tudja mutatni azt a homokszemet, amely lereagálódik a műben gyönggyé, de *magáról a formáról, a konstrukcióról* nem tud mondani semmit. A pszichoanalízis terápia, de csak az ember felével foglalkozik, az intellektuális problémákat kikerüli.

Összefoglalás:

A reinkarnáció – szellemi kauzalitás.

A reinkarnáció egy racionális világképben nem csak lelki, hanem szellemi kauzalitás.

Tér, idő, kauzalitás: ezek ellentmondását tisztázzuk, mint előfeltételeket.

A legmindennapibb pszichét is csak feje tetejére állítva lehet elképzelni ezek nélkül a kérdések nélkül.

Halál: utazás Franciaországba: az ismert és ismeretlen világba.

A pszichológiai gyanú határa az eredeti tapasztalat.

Az azonosság elvének vizsgálata állandó azonosítás.

A logika a nyelv önvédelme.

1947. I. 22.

Sz. L.: Fülep: A 19. század pszichológiája „lélektan lélek nélkül”.

Pszichológiai gyanú: *nem illegitim lelki szükséglet álteoretikus kielégítéséről van-e szó?*

Az uralkodó pszichológia nem foglalkozik a telivér metafizikai problémákkal.

Az erőtlenség a kérdés exponálásában illegitim mozzanatok jelenlétét mutatja, talajtalanságot jelez.

Hock Jánosnál a reinkarnáció-probléma népszerű összefoglalása sajátságosan nem meggyőző, darabos. (Írásai a halála után jelentek meg.)

A reinkarnáció hívei szerint *illogikus beszélni a lélek halhatatlanságáról akkor, ha nem beszélünk a lélek születetlenségéről.*

Nem lehet beszélni *a lélek metafizikai speciál-problémájáról* anélkül, hogy *a lélek természetrajzába* bele ne mennénk. Különböztetve asztrológiai és spiritiszta jóslatokhoz jutunk, ahol az az érzésünk, hogy speciális prognózisokat adnak, anélkül, hogy az alapvető kérdésekben többet tudnának.

Leírható-e egyáltalán a lélek természete, dinamikája?

Goethe: A lélek lényegében megrajzolhatatlan. Olyan centrum, amitől nem tekinthetünk el, de leírhatatlan.

A reinkarnációt nem lehet biológiai élményszerűségében megfogni, így nem meggyőző. Szükséges a tér, idő, kauzalitás, mérték vizsgálata.

Tér-idő elképzelésünk közvetlen tapasztalati alapjai. Az újkori (mai) tér-idő-elképzelés leírását és elemzését dialektikus rombolómunka vezeti be.

A végtelen tér uralkodó gondolata a modern fizikában tárgytalanná vált. *Mi az, amit a végtelen tér gondolatában magától értetődőnek tartunk? Milyen fajta realitásnak tartjuk a teret?* Meg kell adni a végtelen tér differentia specificáját; ha realitásról beszélünk, jó kontroll a differentia specifica keresése. Anyagi, testi, lelki vagy szellemi realitás-e a tér?

Nem anyagi realitásról van szó, s ezt a közvetlen érzésünket a tér-gondolat történelmi születése is bizonyítja (görögök: a tér az, ami a dolgok között van). De éppen ezen az alapon adódik asszociálás az anyaghoz: a tér az anyag komplementerje.

A tér nem testszerű. Az alaktól, biológiumtól különböző, idegen. Nem is merült fel kísérlet az alakkal és biológiummal való összehozására, mint az anyagnál.

Leleki jelenség-e a tér? Kísérletek a modern pszichológiában, hogy a teret mint pszichológiai jelenséget interpretálják. Schmitt: pszichológiai térjelenségek, résztér-jelenségek. Kant: szemléletünk apriori puszta formája. A szemlélet formáit viszont nem elemzi, szubjektív ősjelenségnek tartja, ami tovább-elemezhetetlen.

Ezek szerint a tér valahogyan egyik kategóriába sem illik bele, s emellett a legmagátólértetődőbb realitásnak tartjuk.

Hogyan írják le a teret? A tér maga az úr, minden benne van, nincs ellenállása. Ahhoz, hogy valóság-mozzanatról beszéljünk, kvalitást kell megadnunk.

A tér kísérleti definiálása: magától értetődő realitás, ami nem rendelkezik differentia specificával. Pszichopatológiában ismeretesek hasonló szerkezetű nem reális fixa ideák. Tudomásul vettük, hogy ilyenek vannak. *A tér* fixa ideája *a tiszta semmi*. Ennek az a konzekvenciája, hogy a realitás a semmiben van.

Biblia: Isten a *semmiből* teremtette a világot. Ezzel a gondolattal szemben ellenállás van. Ugyanakkor magától értetődő, hogy a világ a semmiben van, noha ez sokkal nehezebben képzelhető el.

A *végtelen üres tér* gondolata a modern fizikában nem aktuális, közvetlen tapasztalat nem támogatja, mégis szuggesztív. Ennek megfelelően pszichológiai gyanú alkalmazása indokolt.

Jogosult-e tér és idő együtt-tárgyalása? A végtelen üres térnek és a pszichológiai résztereknek megfelelő végtelen abszolút idő és párhuzamos szubjektív idő elképzelése.

(Freud: A vallás egyetemes emberi neurózis.)

A végtelen tér és a végtelen idő fixa ideák, valóságképünkbe helyezett romboló motívumok.

A végtelen teret és időt határoltságunk feltételezése követeli meg. A végtelen tér és idő elképzelésének kritikájában magát a határoltság érzését kell kritika tárgyává tenni.

Paradicsom, jó és rossz megkülönböztetése, rabság, Genézis, Nietzsche.

Ha a szabadságot nem a szabadság értelmében fogjuk fel, negatív szabadságot, fixa ideát indukálunk, patológikus kivetítést. Ez a *negatív szabadság-gondolat* az egész emberi közösségre vonatkozó pszichopatológiai jelenség.

Miképpen jelentkezik a tér-idő-semmi probléma a görög gondolatmenetek által meghatározott nemzetek összességén kívül állóknál, a primitíveknél? Nem tudjuk lefordítani a primitívek szemléletmódját a mi nyelvünkre. A semmi fogalmának fixa ideává tisztult formája náluk nem szerepel.

Nem a tér, hanem a végtelen üres tér gondolata ellen beszélünk. Schmitt: a tér nem úr, hanem *végtelen telítettség*, amiből a figyelem bizonyos dolgokat premier planba helyez. A valóságokra eredeti formájukban az áthatottság jellemző.

Az a gondolat, hogy a világ a *semmiben* van, végtelenül depresszív szituációt jelez: nem határozható meg a középpont és a semmibe le lehet zuhanni (Nichts, nichtet, Vernichtungslager).

Ha a világ *atomok* kombinációja, akkor a *semmi* képzete szükségszerűvé válik.

Nem fogadhatunk el olyan ellentmondást, amely további ellentmondások egész seregét vonja maga után. Szellemi realitás sem lehet megragadhatatlan, mert akkor pusztító. Csak pszichopatológiai értelemben vehető realitásnak.

A végtelen: tagadás, a végesség tagadása. A végesség viszont ellenkezik eredeti tapasztalatunkkal.

1947. I. 29.

Sz. L.: Tér és idő kísérleti elemzése, mint a pszichológiai gyanú mélyebb megfogása.

A kettős értékek: a semmis és a valós szétválasztásáról van szó.

Konvencionálisan a tér az az űr, ami a *serlegben* van. Tapasztalati kényszer az üres tér képzetének felvétele. Tértapasztalatunk persze nem ilyen egyszerű: az is tér, ahol a serleg elhelyezkedik. Rész-tér, egész-tér, végtelen tér. De ami a serlegben van, az is tér az empiria számára; résztér és egész tér kapcsolata.

Naturalista és modern rendezés: a naturalista felépíti a színpadra a katedrális, a modern (Reinhardt) csak a katedrális részletét, de így kap reális perspektívát, reális arányokat ember és katedrális között, szolgálai naturalizmus nélkül, amennyiben az alaknál csak két-háromszor lesz nagyobb az egész építmény. A kérdés tehát az, hogy a képet *mi* mellé helyezzük és *mivel* hozzuk kapcsolatba. A naturalizmus arányokat meghamisító perspektíva.

A téridő esetében – a fenti példához hasonlóan – a személyiség és a tér aránya a kérdés. Mivel hozzuk perspektivikus kapcsolatba a személyiséget? Ha a végtelen tér és idő fixa ideájával, a személyiség – amely helyesen felfogva – alapvetően fontos, jelentéktelennek fog tűnni. Így kettősség jön létre: a személyiség hol lényeges, hol lényegtelen. Hideg és forró zuhany váltakozása. Ebben a szerkezetben nem lehetséges a kérdés megfogása. Két kísérlet a probléma megoldására: 1. A személyiség realitásának kiküszöbölése (materializmus, részben Nietzsche); a személyiség realitását addig boncolták, amíg fixa ideává nem meztelenedett. 2. Alapvető létfogalmaink kritikai elemzése: az ontológiai szituációt kell megadni. Ez az egyetlen lehetséges út.

A szolipszizmus a realitás leszűkítése az emberre (az én-re). Abszurd, bár önmagunkról való tapasztalatunkkal korrelatív – de abszurd az én semmisnek tekintése is. A kutatás alapja: tapasztalás sajátmagunkról.

Az eddigi viszonylagos eredményekből rálátásunk nyílik a nihilisztikus téridőre: ha a behelyezkedés a világképbe nem tud evidenciára emelkedni, a világkép fixa idea, a valóságos tapasztalat behelyezése lehetetlen. Magjában pedig az az alapvető ellentmondás van, hogy *a tér létezik és nem létezik*. Ebbe az ellentmondásba kell behelyezni minden tapasztalatunkat, mint ahogyan a végtelen térbe kellett egy zárt formát. A tapasztalat helyesen sűg, mikor azt mondja, hogy ezt nem lehet.

A tér létezik, mint a formák áthatottsága, a személyes tapasztalat tere.

Az atomisztikus anyag és a konstruált üres tér rokonok.

A nyelv és a matematika kísérlete a tér megfogására. A nyelv azt mondja, hogy a tér a tiszta egymásmellettség, egymáson kívüliség, egyik a másik után, egyik a másik mellett. Ez volna a legideálisabb és legradikálisabb megfogalmazás. A gnosztikus, taoista felfogásban a tér tiszta áthatás, tiszta telítettség. Itt: tiszta idegenség. Önkényes abszolút konstrukció, innen érezhető az üres tér anyagi vetületszerűsége, erről közvetlen tapasztalatunk nincs. Az egymástól idegen valóságok matematikai projekciója.

A problémát régebben a *s z e m l é l e t t e l* és az emlékezéssel kapcsolatban tárgyaltuk (Dingler: közelemlékezés). Sor van a szemlélet és az emlékezés között. Tér- és időélmények szétválasztása irreális. Szemlélet és elmélet között csak kvalitatív nagyságrendű különbség és azonosság van. Időtlen szemlélet nem jöhet létre.

Térparadoxonok Zénóntól Szent Ágostonig: a múlt nincs, a jövő nincs, a jelen matematikai pont. A „közelemlékezés” kifejezés jól kifejezi az időélményt, amelyben múlt, jelen és jövő egyszerre vannak jelen, nem pedig idegen egymásutániségben. A tér és idő pontjai nem idegenek egymástól.

A 19. században: analizáltuk a testet, a lelket nem találtuk. Ez a tapasztalat-interpretáció a személyiség olyan felfogásának következménye, amely szerint a személyiség nem más, mint vitális domináns, abszolút individuum, szubsztancia, dolog. Ezzel szemben jogos a durva materializmus nyers tiltakozása.

Misztikusok: a testben lélek van, ez térszerű megfogalmazás, s ebből a materializmusból paradoxonok adódnak. Meg kell fordítani épp úgy, mint a serleg esetében: a test van a lélekben. Vissza a közvetlen tapasztalatra; ismerjük testünk méreteit, konkrét pszichológiai terünkben. Legalábbis kétoldalú analízist kell adni: a lélek egyszerre van a testen kívül és a testben.

Reinhardt: jó színészek, Shakespeare, de ha a díszlet monumentális asztal, az összehatás groteszk. (A színpad értelme a nem torzított képek megjelenítése.) Ha így van hozzámérve a személyiség az üres térhez, ugyanaz a groteszk hatás. A modern képzőművészet deformált formavilága a mértéknélküliség kényszerítő hatásának következményeit vonja le. A formarombolás mértékrombolás.

A görög művészet megvesztegető analógiája a naturalisztikus harmónia. Valójában a görögök ortogonális paralelprojekciója mellett Picasso veszi reálisnak ezt a téridő perspektívát. A modern művészet tudomásul veszi ennek a perspektívának a paradoxonjait. Az európai művészet a téridő perspektíva logikai következménye. A görög megoldás az egyetlen, amely nem torzít a perspektíván belül. Mindenki, aki nem epigon: torzít. – Egyszerre perspektivikus és nem perspektivikus. Az az út, amire ráléptünk, kritikával él a perspektívával szemben, de ugyanakkor el kell ismerni a perspektivikusság realitását. A modern művészet ellenőrzés, megtámadja a fixa ideát, de nem gyógyít. A kínai festmény reális perspektívát ad, nemcsak logikai cáfolat a nihilizmusra, hanem gyógyítás, tapasztalataink végigkövetése.

A modern fizika: a valóság maga perspektivisztikus. Pozitív mozzanat a modern művészetben: áthatottság. Ám ahogyan a modern fizikában eredményeink eredmények, csak nem szemléletesek, úgy képeink képek, csak nem ábrázolnak semmit.

„Ezeket a kérdéseket nem lehet megoldani, a történelem bizonyítja. Határkérdések.” De a határon két realitás találkozik. Vagy halandzsza, vagy misztérium. Ezt meg kell tudni különböztetni.

Huxley: *És megáll az idő*. Egy Shakespeare-hős meghal: „A gondolat az élet rabja csak. Az élet az idő bohóca. És megáll az idő.”

Az idő bálványozása. Konzervativizmus, reakció: a múlt idő bálványozása. Marxizmus, nacionalizmus: a jövő idő bálványozása.

A közvetlen tapasztalat a matematikai általánosítás.

Heisenberg érzi, hogy Goethe színelmélete reakciós és egyben értékes, de nem tudja megmondani, hogy miért.

Bölcsesség könyve: apokrif biblikus könyv: a teremtés szám, súly és mérték szerint történt. Ehhez képest a materializmus szelíd próbálkozás.

1947. II. 5.

Sz. L.: Nem pszichológiai kérdések pszichológiánkban: szenzualisztikus intellektualizmus, intellektualisztikus szenzualizmus. A közvetlen tapasztalás mozzanatából, sajátos közösségi karakteréből, az érzékelés elemzéséből indultunk ki, s az intellektus működését már az elején megtaláltuk. A szentírások lelkes lélektana helyett a modern lelketlen lélektan alapfogalmaiból indultunk ki, s szigorú empirizmussal kritizálva haladtunk. A szenzuális és az intellektuális működés rokonságát és összefüggését fedtük fel.

Most a lélek realitásának és a reinkarnációnak a kérdését akarjuk elemzéseinken felbátorodva megközelíteni.

Többrendbeli *pszichológiai gyanú* merült fel.

1. Társadalmi ellenállás a kérdés felvetésével szemben.

2. Nem a tudomány belső kényszere a kérdés felvetése, hanem a világ szebbre festésének a kísérlete. – A kérdés racionális tárgyalása eddig megközelítőleg sem volt kielégítő.

1. Vigasztaljuk magunkat avval, hogy meghalunk? Hogy nem halunk meg?

2. A reinkarnációnak törvényként való elfogadása, sőt maga a feltételezése is pszichológiai gyanúval járt: nem a világ szebbre festésének igényéből keletkezik-e?

Pszichológiai gyanú alkalmazása akkor aktuális, ha egy kérdés elfogadása vagy elutasítása függetleníti magát a kérdés racionális vizsgálatának eredményétől.

Kikapcsoljuk most azokat az ellenállásokat, amelyek nem a pszichológiai gyanú körzetében merülnek fel: így a modern téridős nihilizmus dialektikus felbontását és az egzisztencializmussal való kapcsolatba hozást. A gondolatmenet *társadalmi* konkrétizálásánál vagyunk.

A marxizmus lényeges pontjait mint monumentális pszichológiai gyanút és módszertant foghatjuk fel. Megkülönbözteti a teóriát és az ideológiát. Az ideológia: öntudatlan, öntudatos elfedő valóságtorzítás. A teória maga a kutatás.

Demokratikus érv a reinkarnáció-gondolat mellett: a Föld népeinek jelentős része elfogadja a reinkarnációt. Itt egyházpolitikai és ennek megfelelően világpolitikai problémákra is utalunk. Az indiai szituáció: mohamedanizmus és hinduizmus vallási küzdelme az angol uralom alatt. Valamennyi szekta ideológiai képződménye organikusan szövődik ebbe a szituációba.

Hogyan van jelen a reinkarnáció-gondolat az eredeti európai bibliai forrásban? Ebben a szituációban ezt a kérdést el kell fedni, mert ha kiderülne, hogy alaptalan az európai és keleti vallások dualitása, az imperializmus vesztene ideológiájából; tehát érthető az ellenállás. A világpolitika és a világtársadalom reinkarnációs ellenállásának figyelembevételéről van szó. A bibliában a reinkarnáció részben kimondottan, részben ki nem mondottan bennefoglaltatik.

További lehetséges érvek: biológia, értékelmélet, etika, esztétika; tekintélyi oldalról: szentírások, Ó- és Újszövetség dokumentumai.

Lényeges és döntő különbségek vannak Kelet és Nyugat között.

A pszichológiai gyanúk: vigasztalni magunkat azzal, hogy meghalunk, vagy azzal, hogy nem halunk meg. Etikai formulázás: tetteink következményei elől nem lehet ellépni, se természetes halállal, se öngyilkossággal. – Nem egyszerűen halálfélelemlről, hanem életfélelemlről van szó. Gandhi és az angolszászok közös programja: félelem nélküli élet. A félelem oka: hogy mindenért felelős vagyok, hogy meg kell fizetnem az utolsó fillérig. „Az ismeretlentől” való félelem: ismeretlen, mert nem ismerem meg. A megsemmisüléssel védekezem a felelősség ellen, de ez önmagában is riasztó.

A saját életemtől való menekülés igen alkalmas az imperialisztikus törekvés

megfogalmazására is.

A nyugati ember fölénye Kelet felett adott; a fölény túlélezése a nyugati ember menekvése a saját problémája elől. Félek a saját életem következményeitől, s ez szublimált teológiai imperializmus formájában jelentkezik.

Az ideológiai gyanúktól mentes tárgyalás kezdete:

A reinkarnáció kérdésének lényeges pontjai a közvetlen tapasztaláshoz vezetnek vissza. Csak előbb le kell bontani sok mindent.

Lehet-e az ember tulajdonságait viszonylag racionálisan biológiailag és – a szó tág értelmében – pedagógiailag megmagyarázni? A feladat: testi-lelki és szellemi tulajdonságok (különbségek) megmagyarázása leszarmazástaniilag és a milió-elmélet szempontjából. A biológiában a reinkarnáció akkor szükséges hipotézis, ha a környezet hatása nem elégséges magyarázat a tulajdonságok továbbvitelére.

A másik keresztmetszet:

Minden testi-lelki tulajdonság ekvivalenciában van szellemi tulajdonságainkkal.

Ilyen szoros párhuzam mellett: gyermek és szenilis aggastyán problémájáról van szó. A testileg ki nem fejlődött gyermek ugyanakkor sajátos egyéniség. Testi rokkantságnak, megtört vitalitásnak nem feltétlen következménye a szellemi szenilitás, sőt, szellemi frissesség lehetséges (Goethe). Ez a pszichofizikai paralelizmus dogmáját mindenképpen áttöri.

Megmagyarázandó még:

A gyerekkor szellemi produktivitása. Csodagyerek. (A gyerek intelligenciájának spontaneitása egy új realitással való megütközés közben csökken.)

Halálközépen a meggyőződés szerint újraéljük az életet. Ez most még nem helyezkedik be az érvek és ellenérvek közé, de úgy érezzük, hogy a reinkarnáció mellett szól.

Ugyanilyen szerepe van az álom kérdésének: megközelítő racionális magyarázat sem sikerült eddig. Nemcsak a mitológia beszél álom és reinkarnáció kapcsolatáról, hanem szigorú hindu analízisek szólnak a három álomról: 1. önmagunk azonosítása az Atmannel, az álom nélküli alvás, 2. ... 3. ... □

Európai történeti példák a reinkarnációval kapcsolatban: akaratszabadság és predestináció (reformáció) szembenállása. Ezt a dualitást igen intenzíven kell tudni elfogadni.

A reinkarnációval szembeni félelem egy sajátos szellemfélelemből és szellemtagadásból ered. Egy 9. századi zsinat a szellem tagadását dogmává sűrítette. Túl a Platón-Arisztotelész-féle test-lélek szétválasztás tagadásán dogmatikusan leszögezi, hogy a szellem szorosan hozzátartozik a testi-lelki realitáshoz. Ez előzi meg a modern materializmust.

A szellemi realitások tagadása és egyetemes elfogadottsága a magja a modern közgazdaságtannak. A polgári közgazdászok azt mímelik, hogy a marxizmussal materializmusa miatt állnak szemben.

Freud nem talált pszichológiai alapot annak feltevésére, hogy valaki hinne abban, hogy meghal.

1947. II. 12.

Sz. L.: Az előző szeminárium gondolatmenetének összefoglalása:

1. Az újjászületés kapcsolata konkrét pszichikai tapasztalásunkkal. Halálfélelem és az a bizonyosság, hogy nem halok meg.
2. Az újjászületés gondolata elleni tiltakozás és a fehér ember imperializmusa összefügg. A keleti gondolatok asszimilálása támadná a fehér ember irracionális gögjét. A reinkarnáció tagadásával a fehér ember hangsúlyozza és fanatikusan kielezi, szakadékossá teszi Kelet és Nyugat különbségét. Jellemző negatívum az újjászületés elutasítása. (A tudomány mint a babona elleni görcsös tiltakozás.) Angolszász gondolkodók optálása a reinkarnáció gondolatához az imperializmus komplementere. Az angolok világpolitikai jelszava: félelem nélküli élet. Gandhi: ez a centrális kérdésekkel való foglalkozás feltétele. (Coincidentia oppositorum.)
A félelem lassan mindent elér, belegyűrűzik az egész valóságba, rákosan fejlődik. A félelem a személyes realitás elleni tiltakozás és tiltakozás minden ellen, ami erre utal.
3. Lehetetlen pusztán biológiailag és antropológiailag magyarázni az emberi tulajdonságokat. A pszichofizikai paralelizmust vö. a pozitív eugenetikával – Müller, a gének szerepe, tulajdonságok átviteli kísérlete pusztán biológiailag.)

A z é r t é k e l é s a szembe és a fülbe inkarnálódik. Látnom kell, amit értékelek. A látás az értékelés inkarnálódása. Ha találkozom valakivel, s értékelő figyelmem nincs jelen, nem találkozom vele, szavaiban, gesztusaiban épp a lényegét nem veszem észre.

Amit nem lehet biológiailag létrehozni, az éppen az, amit a biológusok nem is akarnak létrehozni: a tulajdonképpeni emberi tulajdonságokat.

Van két teória a halálról, amelyek inorganikusak a teoretikusok rendszerein belül:

Freud: halálösztön;

Kant: Radikalböse (a kategorikus imperatívusz komplementere).

Az életösztön és halálösztön végső meghatározó motívumok. (Ferenczi rendszert épített a halálösztön gondolatára.)

Mi az ember sorsa a születés előtt és a halál után? Eddigi kerülőink azt a világot akarták megrajzolni, amelyhez ezt a kérdést intézzük. Káoszhoz nem lehet kérdést intézni. (A személyi szellemi létezés sajátos, komplex közösségi realitás.) Csak olyan élet- és világképhez intézhetjük ezt a kérdést, amelyik ezzel szemben gátlás- és ellenállásmentes.

Kiegészítés a *pszichológiai gyanúhoz*: a vágy az, ami tiszta bennünk. A pszichológiai gyanú a vágyak bizonyos fajtájára vonatkozik, amelyek hamisak.

Nietzsche: „Élettől független igenlés nincs”, hideg objektivitás lehetetlen. Ezt a kiindulópontot kettősen használja fel: 1. Hideg objektívizmusra nincs szükség, emberileg nem elgondolhatatlan, de lehetetlen. 2. „Emberek vagyunk”-ízű optálás: minden életigenlésünk vagy tagadásunk sajátosan pragmatiztikus. Tudományos reflexióink életigenlésből erednek.

Nietzsche, aki az életigenlés maximális képviselője, destruálja az életigenlés maximális formáit. A *szellemi* pragmatizmus, *szellemi* gyakorlatiasság azonban nem áll szemben az objektivitással. Csak a különböző pragmatizmusok nívoit, a gyakorlatiasság síkjait kell megkülönböztetni. Pragmatizmus: az igazság kritériuma a hasznosság. A gondolatok Wünschbarkeitje nincs ellentétben az objektivitással. De mi a pragmatistákkal szemben egyetemes szellemi érdekből beszélünk: ezek organikusan magukba foglalják a tudományos objektivitás kritériumait, magukba foglalják nemcsak gyakorlati érdekeinket, hanem egyetemes szellemi érdekeinket, amit pillanatnyi érdekeinkkel nem tévesztünk össze.

Legabsztraktabb elgondolásaink is az életet szolgálják. Ezt nem szabad nihilizálni. A pszichológiai gyanú alkalmazása a részérdek felfedése. Az egyetemes érdekekkel szembeforduló

részérdek szellemi öngyilkosság.

Van egy másik pragmatikus ellenvetés azzal szemben, hogy mostani életünk organikus következménye az előző életünknek. Ez a marxista ellenvetés ezt a tételt az uralmon levők, a birtokon belüliek igazolásának látná: elmúlt életeink során méltóvá lettünk mostani helyzetünkre.

A középkorban is volt drasztikus kritika az egyházzal szemben. Ennek ellenére alakító tekintély volt. A kiközösítés, a pokol fegyver az egyház kezében a feudalizmus ellen, jobb, mint egy felszerelt hadsereg.

A reinkarnáció gondolatából megnyugtató, fenyegető és nevelő hatás származik. A tudományos ellenőrzés és elfogadás kisugárzó erejét derékszögben megváltoztatja. A reinkarnáció-gondolat félelem felkeltése, s ugyanakkor sajátos félelem megszüntetése. A halálfélelem megszüntetése teszi lehetővé a társadalomban a hatalmi és a gazdasági nyereségvágy megszüntetését. Ez a feltétele. A természetes küzdelem ugyanis bonyolódik egy irracionálissal, a végeláthatatlan hatalmi koncentrációs vágy örökké megtartani akaró impulzusával. A nyereségvágy mechanizmusa szekuritás-igény. A hatalmi és gazdasági segédeszközökről való lemondás feltétele alapvető félelmek megszűnése. Az uralkodó osztály nem győzhető le mindaddig, amíg fel nem szabadítjuk az alapvető félelemtől.

A téridő abszolutizálása közösségi patológia. – Freud: Krankheitsgewinn: bizonyos lelki betegségek, akár szándékoltan, akár nem, bizonyos társadalmi előnnyel járnak. Ez a beteg patológikus profitja. (Pl. nagyobb figyelem a beteg iránt, kímélet vele szemben stb.) Az uralkodó osztály Krankheitsgewinnjét, patológikus profitját kell lehetetlenné tenni. Ilyen profit az is, amiről a marxisták beszélnek. Erre a patológikus profitra praktikus és racionális vonatkozásoktól függetlenül van szüksége az uralkodó osztálynak. Az osztálykülönbségek realitását elfogadjuk, de kimutatható egy osztályok felett érvényes ideológia. A patológikus profitra nem csak az uralkodó osztálynak van szüksége. Az uralkodó osztály saját intelligenciáját felülmúló eszközök birtokában van. Egy viszonylag félelem nélküli élet szükséges a küzdelemhez is, és az egyetemes humanizmus értelmében a küzdelem az uralkodó és az elnyomott osztályokért egyaránt folyik. Uralkodók és elnyomottak kölcsönös tehetetlenségben vannak, a félelmi szituáció mindkettőre vonatkozik. Az irracionális irányzatok fellépése erre vezethető vissza. Ha racionális megoldásainkat nem vonatkoztatjuk a gyökér-kérdésekre, elfogadhatatlanoknak bizonyulnak.

Félelem vagy halálfélelem nélküli életről van szó? A hinduk tisztán látnak, és az utóbbiról beszélnek. A halállal való foglalkozás teszi relatíve félelemmentessé a halált. A munkának, alkotásnak, kutatásnak is van félelemoldó jellege.

Istenfélelem és halálfélelem olyan viszonyban van, mint egy tágabb és szűkebb pragmatizmus.

Az axiomatikus vizsgálatból kiderül, hogy a durva finalitásokat egy alapvető finalitás szempontjából küszöböljük ki.

Axiomatika: hiány, ellentmondás, ismétlés nélkül. Ez a mérés alapja: a korrelativitás a három követelmény között. Ha hiány van, ismétlésnek kell lennie. Minden mérés ennek az alapvető mérésnek a technizálása, részletezése. Konkrét célok szempontjából mondhatom, hogy hiány, felesleg vagy ellentmondás van.

Annak a kielemezéséről van szó, ami tisztán axiomatikus.

1947. II. 19.

Sz. L.: A reinkarnáció bagatellizált problémákkal kapcsolatos: az öröklés törvényszerű összefüggéseivel például. A reinkarnáció: sajátos jellegű oksor. A reinkarnáció biológiai megfigyelésekben előkészített helyre ugrik be.

Ha a hamis szemléletet ki tudjuk kapcsolni, lehetővé válik a reinkarnáció gondolatának befogadása. Dialektikus kontrollkérdés: mi mond ellene?

Ha csak a régi szemlélet ellenkezése mond ellent, befogadható. Hozhatom magam olyan szemléleti szituációba, hogy világosan kontrollálhatóvá válik minden reinkarnáció-ellenesség tarthatatlansága. Csak a beidegzett hipotézisek mondanak ellent.

Különböző élet- és halálfélelmek tanúsítják a lényeges ellenállást a produktív gondolatokkal szemben. (Társadalmi imperializmus: állítják ugyan, hogy Anglia ráfizet Indiára, de jól látható a pszichológiai ellenállás szerkezete.)

Franciaországban egzisztencializmus: „nincs értelme annak, hogy születünk, nincs értelme annak, hogy meghalunk”.

A reinkarnáció-kérdésekkel kapcsolatban megálltak az analízisben. Az analízisben megállni annyit jelent, mint egy folyamatot megállítani – összetörök rajta az ember. Csak a létre leképezett kép van önmagára leképezve.

Esz­tétika és reinkarnáció

Anatole France: Egy koldus kinyújtott tenyere eltakarja a Place de la Concorde minden szépségét. Politika és művészet kérdései visszautalnak erre a france-i tételre. Az esztétikából kiküszöbölhetetlen az a nyugalmi pont, amelyet az etikai aktivitás kizár. Hogyan egyeztethető össze a Place de la Concorde szépsége és a koldus kinyújtott tenyere? Szocializmus? Százegrek kinyújtott tenyere mit főd el? El lehet menni a koldus mellett úgy, hogy ne vegyem észre. Csak így lehet megőrizni a világ esztétikai élményét, vagyis ha valami szadisztikus fölény-érzettel felejteni tudok.

Sem az aktív, sem a passzív esztétikai élmény nem független az etikai és logikai mozzanatoktól. Maga az esztétikai motívum sem lehet meg az etikai motívum jelenléte nélkül.

Az etikai akaraterőfeszítésnek is nélkülözhetetlen eleme az esztétikum.

Esz­tétika: nyugalom, etika: aktivitás. Az akarati mozdulatot egy megadott szempont, ill. követelmény szerint teszem. A saját szempont: személy. Freud: az akarati mozdulatok valami „Über-Ich” szempontjából (barát, reformátor, feleség, belső szempont) történnek. Úgy érzem jól magam, ha betöltöm ezt az adott szempontot, ha megfélelek neki, ha ennek a szempontnak a projekciójává válok. A nyugalom, az erővel táplálkozás az a talaj, amiből kiindulva az erőfeszítés lehetséges.

Ha a koldus meg-nem-látásához nem kell akaratilag beavatkoznom, akkor van esztétikai élményem. Színpadi vagy sport-játék szemléleténél ez az akarati beavatkozás játékosan megy, nincs is szó akarati beavatkozásról, mert nincs szó realizálásról, nincs rám szükség, saját rezsi-jében folyik le az esztétikum, ha beavatkoznék, játékrontó lennék. Így néz ki az esztétikai élmény in abstracto.

Van-e ilyen szituáció a realitásban? Tehát olyan, amikor erre a beavatkozásra nincsen szükség? Ez az esztétikai probléma.

Hogyan lehet odaadni magam az esztétikai élménynek úgy, hogy az jogosan ne legyen eltekintés az etikai szükségtől? Az esztétikai élmény kötelesség, mert az askzétikus puritanizmus, az elzárkózás megöli az etikai nyugalmat, szóval a cselekvés alapját is.

Igazolás, konkrét magyarázat csak a reinkarnációval lehetséges.

Az egzisztencialisták tagadják a felelősség-kérdéseket, de ezt vissza kell fordítani. Konkrét életeken ki kell mutatni, hogy nincs értelme a bizonyítás terhét áthárítani és eltekinteni attól,

hogy mindenért felelős vagyok, amit nem tudok. Nem tudom, mert nem világosítottam fel magam, mert nem koncentrálok. Herbart: Bizonyos kérdéseket nem lehet megoldani. Tudunk élni anélkül, hogy a csillagokra néznénk. Chesterton: „Csak az nem botlik meg, aki a csillagokra néz.” – Hidat építünk matematikával. A magasabb matematika jelenti a csillagokra nézést. Ez kell ahhoz, hogy átmehessek a folyó egyik oldaláról a másikra.

Arra, hogy ne nézzek a csillagokra, nem kell külön felszólítás, úgymint minden arra vonz, hogy ne nézzek.

A „lélekjelenlét”-kifejezés összefoglalja eddigi gondolatmenetünket, ez fejezi ki a spontán koncentrációt. Ez teszi lehetővé a földön és hídon járást.

Lélek-jelen-lét: három poszt-metafizikai kifejezés.

Jelen és örökkévalóság. A *lét* szintén erre utal. *Lélek*, reinkarnáció, személyiség. Elvégzendő a további jelentések feltárása.

El kell végeznünk világképünk kritikai átszítalását. A reinkarnáció nem egyezik világképünkkel, s miatta az ellentétes realitásokat nem fogadhatjuk el.

Hogyan születhettem az idő egy meghatározott pontján, ha az idő csak társadalmivá sűrűsödött félelmeinkből áll?

Hogyan határoz meg engem, az embert, a személyes közösségi lényt a végtelen tér: semmi: halál egy heisenbergi értelemben vett határozatlansági pontja?

Hogyan állítható az, hogy a tér és idő egy meghatározott pontján születtem?

A világ börtön akkor, ha nem akarok cselekedeteim következményei szerint élni. A negatív hatás nem csak a bűn következménye, hanem maga a bűn.

1947. II. 26.

Sz. L.: A modern téridő-elemzésekben a születés és a halál pillanatszerűsége kérdésessé vált!

Ahhoz, hogy a biblikus kijelentés szempontjából vizsgáljuk a reinkarnáció kérdését, előbb egy kitérőt kell tennünk. A kérdésnek elvi jelentősége csak akkor van, ha a bibliát isteni kijelentésnek fogjuk fel.

Az egyik felfogás szerint a Biblia egy nép őskori irodalomtörténete, más felfogás szerint isteni kijelentés. A bibliakritika negatív pontokon kétségtelen és fontos eredményekhez jutott. Kimutatták a Biblia teljes történetiségét és bebizonyították, hogy mitológia, hogy sem tartalmában, sem formájában nem nélkülözi az emberi motívumokat. De a Biblia-kritika a tulajdonképpeni mondanivalót nem érinti.

Az egyház a Biblia realitását külsőleg próbálja asszimilálni. Az uralkodó felekezetek arra törekednek, hogy a Biblia-kritika eredményeinek tudomásulvétele mellett igazolják a Biblia kinyilatkoztatás-jellegét. Ez az ortodox felfogás mégsem elfogadható belső szellemi sajátossága miatt, mivel passzív és nem értelmező. A Szentlélek segítségéről beszélnek ugyan, de itt a kinyilatkoztatás tekintélyi voltáról van szó, jóllehet ez elsősorban nem külső, hanem belső tekintély. A bibliai kijelentés inkarnációja.

A 18. és 19. századi kritikusok, például Baader, nem utasítják el a külső tekintélyt, de csak mint egy belső tekintély megtestesülését fogadják el. „Tekintélyi elv”. Ravasz fordulat! Gyökerében a tekintély megtámadása.

A problémák hátterében az augustinizmus és tomizmus küzdelme áll. Az augustinizmus, a katolikusok hivatalos filozófiája szerint a legprofánabb értelemben vett intellektuális funkciók is a *kijelentésen* alapulnak, még ha azok csupán öntudatlanul is támaszkodnak rá (Anselmus, Scotus Eriugena). Ezt az álláspontot mint irreális túlzást az összes felekezet állandóan elutasítja.

(Meg kell adnunk a hosszúsági és szélességi fokokat, ahol a kinyilatkoztatás kérdését látjuk: eredményeink és kudarcaink evvel jellemezhetők.)

A „fideizmus” pusztán a hitre alapított dogmatika, amely tomisztikusan értelmezi Pált. Pál levelei azonban éppen ezt az álláspontot támadják. A világi bölcsességet Pál nemcsak hogy nem utasítja el, hanem a *hit* szerves részének tekinti. A fideizmus beszél dogmatikáról és külön az intellektus szférájáról, a tudományról, valamint a két különböző dolog harmóniájáról. Magas szellemi kérdésekben hiányzik belőle a ráció. Evvel szemben Augustinus és Anselmus: „Credo ut intelligam”. Ez a kritérium a *hit* és a hiszékenység megkülönböztetésére. Ezt a radikalizmust csak Pál apostol múlja felül és ebben elsősorban Jánossal harmonizál.

Pál: „Meg kell tanulnotok az értelemmel énekelni”. A „Kezdetben volt az Igé”-t Pál mindennapi szellemi életünk szempontjából fogalmazza meg evvel a radikalizmussal.

A kijelentést az uralkodó felekezetek dologi és szubsztanciális értelemben vették tudomásul: nem vették tudomásul.

Rosenzweig: „A kinyilatkoztatás a nyelv.” – Ez közvetlenül világos, ha a logoszról beszélünk. „Vagyok aki vagyok”. Személyes, szubjektív tautológiák. (A *nyelv*: az, ami a nyelvekben a közös élet.) Meg kell mondanom, ki küldött. Mózesnek: a „Vagyok” küldött téged.

Arisztotelész: „Mi tulajdonképpen a logika”? A nyelv önvédelme. Dingler: A logika a jelzés értelmességének állítása. A nyelv megszüntetésével („A non est A”) az alapvető emberi közösség és maga az ember szűnik meg.

Két felfogás:

1. a logika sehova sem vivő tautológiák rendszere,
2. a logika a valóság legalapvetőbb emberi és nem-emberi létét fejezi ki.

Reinkarnáció és pokol. Végtelen büntetés véges tette: ez antinómia.

Már a kiindulópont magában foglalja az egész bumerángxszerű kört. Nem kell megvárni, míg visszaér...

Ha nagyobb súlyt akarok felemelni, centrális pontjain fel kell osztani. Nem szabad a felosztásnak önkényesnek lennie! Tudnunk kell a súlypontot, önmagam súlypontját, a kettő kapcsolatát. Nem formalisztikus, tényleges elemzésre van szükség.

A Biblia elfogadása végső alapunk. Ez a teljes elfogadás semmilyen doktriner dogmatizmusnak nem lehet alapja. „Vagy benne van a Koránban, akkor a többi könyv fölösleges, ha meg nincs benne, akkor káros.” (Az alexandriai könyvtár elégetése.) Ez bibliaellenes, mert minden, ami a bibliai alapon elmondható, szabadságot kíván. Az új aeonokra is várnak feladatok. Pál: „Tejnek italával táplállok benneteket, mert szilárd ételre még nem vagytok alkalmasak.”

Történeti utalás a reinkarnációra: a palesztínai zsidók elfogadták. Ennek természetesen még csak etnográfiai jelentősége van. A reinkarnáció ellen nem szól semmi, mellette sok, de akkor közhiedelem is volt és nem volt szükséges centrálissá tenni. Kiemelhetők az egyértelműen mellette szóló pontok: „Illésnek bizonyára el kell jönnie” (Máté 17,11). Jézusra vonatkozólag: „Hát ez volna az a János, akinek a fejét én leüttem, ő támadt fel a halálból” (Márk 6,16). Jézus Jánosról: „És ha tudni akarjátok, ő az az Illés, aki eljövendő vala”. „Akinek fülei vannak a hallásra, hallja meg.” (Máté 11, 14-15.) János 9: a vakon született meggyógyítása. Tanítványai kérdezik: ki vétkezett, hogy ő vakon született: ő maga, vagy a szülei?

Lukács: végső ítélet: „Majd meglátjátok az Ember Fiát eljönni nagy dicsőséggel és hatalommal. Meglátjátok, nem múlik el ez a nemzedék, míg mindezek meg nem történnek.” (Lukács, 21,27-32) Most vagy tévedett – ebben az esetben elvetem a krisztológiai felfogást, vagy egyértelmű a reinkarnáció.

Jézus és Nikodémus beszélgetése: Újra kell születni vízből és szellemből. Hock János szerint szövegcsönkítés az evangéliumi szent szellemről beszélni... Hogy itt Jézus csak a keresetségről beszélne. Akkor Nikodémus nem kérdezett volna olyan csodálkozással.

Hock: Minden ember külön teremtése? – Mi történik, ha nem fogadjuk el? Közös biblikus dogmatikus felfogás a „kreacionizmus”, vagyis hogy a teremtés nem befejezett tény, és ennek feladásából panteizmus származik.

A terheltlen születettek etikai megítélése profán szempontból is lehetetlen.